

ANALISIS PERBEZAAN SILAT MELAYU MALAYSIA DENGAN PENCAK SILAT INDONESIA

Prof Dr Hj Mohd Anuar Hj Abdul Hamid KSD, ANS, PJK
SKM (JPK, Dip Agric (UPM), IBac Agric Ed (UPM), Ms Ed Adm (UPM) PhD MA (APS)

ABSTRAK

Silat merupakan seni bela diri tradisional yang berkembang dalam tamadun Melayu-Nusantara dan diwarisi oleh masyarakat di Malaysia, Indonesia, Brunei, Singapura serta selatan Thailand. Walaupun mempunyai akar sejarah dan budaya yang sama, perkembangan silat di Malaysia dan Indonesia telah menghasilkan identiti, falsafah, sistem latihan serta fungsi sosial yang berbeza mengikut konteks sejarah, budaya dan pembinaan negara bangsa. Artikel ini bertujuan menganalisis perbezaan antara Silat Melayu Malaysia dengan Pencak Silat Indonesia berdasarkan perspektif sejarah, falsafah, budaya, teknik, organisasi dan fungsi sosial. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif melalui analisis dokumen terhadap buku, artikel ilmiah, laporan organisasi serta dokumen berkaitan warisan budaya. Dapatan kajian menunjukkan bahawa Silat Melayu Malaysia berkembang sebagai warisan budaya masyarakat Melayu yang berkait rapat dengan adat istiadat, institusi kesultanan, pembentukan sahsiah dan pendidikan budaya. Sebaliknya, Pencak Silat Indonesia berkembang sebagai identiti kebangsaan yang menghimpunkan pelbagai tradisi bela diri daripada ratusan kumpulan etnik, sekali gus mewujudkan kepelbagaian falsafah, teknik dan sistem perguruan. Walaupun terdapat perbezaan dalam aspek organisasi, budaya dan pendekatan latihan, kedua-dua tradisi masih berkongsi asas yang sama sebagai seni bela diri rumpun Melayu-Nusantara yang menitikberatkan disiplin, adab, pembentukan sahsiah dan kemahiran mempertahankan diri. Kajian ini menyimpulkan bahawa perbezaan antara Silat Melayu Malaysia dan Pencak Silat Indonesia bukan menunjukkan keunggulan satu tradisi berbanding yang lain, sebaliknya mencerminkan proses evolusi budaya yang dipengaruhi oleh sejarah, struktur masyarakat dan pembinaan identiti negara. Dapatan kajian diharapkan dapat menyumbang kepada pemahaman akademik mengenai perkembangan silat sebagai warisan budaya serantau serta menyokong usaha pemeliharaan, dokumentasi dan pembangunan seni bela diri di rantau Melayu-Nusantara.

Pengenalan

Silat merupakan seni bela diri tradisional yang berkembang dalam tamadun Melayu-Nusantara yang meliputi Malaysia, Indonesia, Brunei, Singapura dan selatan Thailand. Walaupun berkembang daripada akar budaya dan tamadun yang sama, perkembangan silat di setiap wilayah telah menghasilkan identiti, falsafah, sistem latihan dan fungsi sosial yang berbeza. Perbezaan tersebut dipengaruhi oleh faktor sejarah, budaya, agama, keadaan geografi, struktur masyarakat serta proses pembinaan identiti negara selepas kemerdekaan (Green & Svinth, 2010; UNESCO, 2019).

Di Malaysia, istilah Silat Melayu lazimnya digunakan bagi merujuk kepada seni bela diri yang berkembang dalam masyarakat Melayu dan mempunyai hubungan yang rapat dengan adat istiadat, institusi kesultanan, nilai budaya dan pembentukan sahsiah. Di Indonesia pula, istilah Pencak Silat digunakan sebagai istilah kebangsaan yang merangkumi pelbagai aliran (*perguruan*) daripada ratusan kumpulan etnik seperti Minangkabau, Sunda, Jawa, Madura, Bugis, Betawi dan Bali. Oleh itu, walaupun kedua-duanya mempunyai asas sejarah dan budaya yang sama, perkembangan dalam konteks negara yang berbeza telah menghasilkan ciri-ciri yang tersendiri.

Latar Belakang Sejarah

Silat berkembang sejak berabad-abad lalu di Alam Melayu melalui hubungan perdagangan, penghijrahan, peperangan dan penyebaran agama Islam. Sebelum terbentuknya negara moden Malaysia dan Indonesia, masyarakat di rantau ini berkongsi jaringan tamadun, bahasa, budaya dan sistem pemerintahan yang saling mempengaruhi. Keadaan ini membolehkan ilmu persilatan berkembang secara dinamik dan mengalami penyesuaian mengikut budaya serta keperluan masyarakat setempat (Draeger & Smith, 1969).

Selepas pembentukan negara bangsa pada abad ke-20, perkembangan silat mula mengambil hala tuju yang berbeza. Di Malaysia, Silat Melayu berkembang sebagai warisan budaya yang berkait rapat dengan masyarakat Melayu, institusi raja-raja

Melayu, adat istiadat dan pendidikan masyarakat (Wan Kadir, 2000; Jabatan Warisan Negara, 2019; UNESCO, 2019). Di Indonesia pula, Pencak Silat berkembang sebagai identiti kebangsaan yang menghimpunkan pelbagai tradisi bela diri daripada pelbagai etnik di seluruh kepulauan Indonesia (Green & Svinth, 2010).

Perbezaan Falsafah

Secara umumnya, Silat Melayu memberi penekanan kepada konsep adab mendahului ilmu, iaitu pembentukan akhlak, kesopanan, amanah, hormat kepada guru dan tanggungjawab terhadap masyarakat. Penguasaan ilmu silat dilihat sebagai proses pendidikan insan yang seimbang dari aspek jasmani, emosi, rohani dan intelek. Walau bagaimanapun, penekanan terhadap aspek tersebut mungkin berbeza mengikut aliran dan perguruan.

Pencak Silat Indonesia pula memperlihatkan kepelbagaian falsafah yang dipengaruhi oleh adat, budaya dan sejarah setiap etnik. Walaupun nilai moral dan kerohanian turut diberi perhatian, terdapat perguruan yang lebih menekankan aspek ketenteraan, seni persembahan, pembangunan jasmani atau pencapaian sukan mengikut tradisi masing-masing. Kepelbagaian tersebut menjadikan setiap perguruan mempunyai falsafah dan pendekatan pendidikan yang tersendiri.

Perbezaan Budaya

Kebanyakan aliran Silat Melayu berkembang bersama adat budaya Melayu seperti sembah guru, adat gelanggang, penggunaan busana Melayu, iringan muzik tradisional serta pelbagai bentuk istiadat mengikut amalan perguruan masing-masing. Unsur-unsur tersebut membentuk identiti budaya Silat Melayu di Malaysia dan menjadi medium pewarisan nilai, adab dan tradisi masyarakat Melayu.

Pencak Silat Indonesia pula memperlihatkan kepelbagaian budaya yang lebih luas kerana dipengaruhi oleh ratusan etnik di Indonesia. Setiap daerah mempunyai pakaian, bahasa, muzik, senjata, bentuk persembahan dan adat istiadat yang berbeza mengikut tradisi tempatan. Oleh itu, identiti budaya Pencak Silat lebih mencerminkan kepelbagaian budaya Nusantara.

Perbezaan Teknik

Secara umum, Silat Melayu menampilkan gerakan yang menekankan keseimbangan badan, kawalan jarak, seni langkah, seni bunga dan aplikasi serangan balas. Seni bunga bukan sekadar persembahan budaya, malah berfungsi sebagai asas pembentukan koordinasi, keseimbangan dan aplikasi teknik tempur. Walau bagaimanapun, setiap perguruan mempunyai pendekatan teknik yang berbeza, termasuk penggunaan sapuan, bantingan, kuncian dan permainan bawah mengikut tradisi masing-masing.

Pencak Silat Indonesia pula memperlihatkan kepelbagaian teknik yang lebih ketara kerana dipengaruhi oleh ratusan perguruan daripada pelbagai etnik. Variasi tersebut merangkumi penggunaan kedudukan rendah, teknik sapuan, bantingan, kuncian, permainan jarak dekat serta penggunaan pelbagai jenis senjata tradisional. Oleh itu, perbezaan teknik lebih banyak dipengaruhi oleh identiti perguruan dan latar budaya setempat berbanding sempadan negara semata-mata (Draeger, 1973; Green & Svinth, 2010).

Perbezaan Organisasi

Di Malaysia, pembangunan silat dilaksanakan melalui pelbagai pertubuhan silat yang berdaftar di bawah undang-undang negara. Pada peringkat kebangsaan, terdapat badan penyelaras yang berperanan menyelaras pembangunan silat dalam aspek tertentu seperti pertandingan, pemeliharaan warisan, pembangunan organisasi dan hubungan antarabangsa. Penekanan turut diberikan kepada pembangunan jurulatih, penyelidikan dan pengiktirafan kompetensi.

Di Indonesia, Pencak Silat berkembang melalui sistem perguruan yang mempunyai kurikulum, hierarki, falsafah dan kaedah latihan tersendiri. Di samping itu, pembangunan Pencak Silat sebagai sukan turut diselaraskan oleh organisasi kebangsaan bagi tujuan pertandingan serta pembangunan atlet di peringkat nasional dan antarabangsa.

Perbezaan Fungsi Sosial

Di Malaysia, Silat Melayu berfungsi sebagai medium pendidikan, pembentukan sahsiah, aktiviti kokurikulum sekolah, pembangunan belia, persembahan kebudayaan serta pemeliharaan adat Melayu. Peranan tersebut menjadikan silat bukan sahaja sebagai sistem mempertahankan diri, malah sebagai institusi pendidikan budaya dan pembentukan jati diri masyarakat.

Di Indonesia, Pencak Silat berfungsi sebagai warisan budaya pelbagai etnik, seni persembahan, pendidikan masyarakat dan sukan berprestasi tinggi yang dipertandingkan di peringkat serantau serta antarabangsa. Walaupun fungsi utamanya ialah mempertahankan diri, perkembangan dalam konteks sosial yang berbeza telah memperluaskan peranannya sebagai medium pembinaan identiti nasional dan diplomasi budaya.

Persamaan

Walaupun mempunyai beberapa perbezaan, Silat Melayu Malaysia dan Pencak Silat Indonesia masih berkongsi beberapa ciri utama, antaranya:

- Berasal daripada tamadun Melayu-Nusantara.
- Berfungsi sebagai sistem mempertahankan diri.
- Menitikberatkan disiplin, keberanian dan pembentukan sahsiah.
- Menggunakan senjata tradisional sebagai sebahagian daripada latihan.
- Mengandungi nilai adab, etika dan penghormatan kepada guru.
- Diwariskan secara turun-temurun sebagai warisan budaya masyarakat.
- Menggabungkan pembangunan fizikal, mental, emosi dan kerohanian dalam proses latihan.
- Berfungsi sebagai medium pemeliharaan identiti budaya dan pewarisan nilai kepada generasi seterusnya.

Kesimpulan

Kesimpulannya, Silat Melayu Malaysia dan Pencak Silat Indonesia berkembang daripada tamadun Melayu-Nusantara yang sama, namun mengalami proses evolusi

[Type here]

yang berbeza mengikut sejarah, budaya, struktur masyarakat dan dasar pembangunan negara masing-masing. Silat Melayu lebih menonjolkan identiti budaya Melayu melalui hubungan dengan adat istiadat, institusi kesultanan dan pendidikan sahiah, manakala Pencak Silat Indonesia berkembang sebagai identiti kebangsaan yang menghimpunkan kepelbagaian tradisi daripada pelbagai etnik di Indonesia. Walaupun terdapat perbezaan daripada aspek falsafah, budaya, teknik, organisasi dan fungsi sosial, kedua-duanya tetap berkongsi asas sebagai warisan budaya serumpun yang menekankan pembentukan insan, disiplin dan kemahiran mempertahankan diri. Oleh itu, kedua-dua tradisi wajar dipelihara dan diperkasakan sebagai khazanah budaya yang memperkayakan tamadun Melayu-Nusantara serta menyumbang kepada perkembangan seni bela diri di peringkat antarabangsa.

RUJUKAN

1. Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press.
2. Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press.
3. Draeger, D. F., & Smith, R. W. (1969). *Asian Fighting Arts*. Kodansha International.
4. Draeger, D. F. (1973). *Classical Bujutsu: Martial Arts and Ways of Japan* (Vol. 1). Weatherhill.
5. Draeger, D. F. (1973). *Classical Budo: Martial Arts and Ways of Japan* (Vol. 2). Weatherhill.
6. Draeger, D. F. (1974). *Modern Bujutsu and Budo: Martial Arts and Ways of Japan* (Vol. 3). Weatherhill.
7. Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.
8. Green, T. A., & Svinth, J. R. (Eds.). (2003). *Martial Arts in the Modern World*. Praeger Publishers.
9. Green, T. A., & Svinth, J. R. (Eds.). (2010). *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovation*. ABC-CLIO.
10. Hall, S. (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Sage Publications.
11. Hobsbawm, E., & Ranger, T. (Eds.). (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
12. Jabatan Warisan Negara. (2019). *Silat: Warisan Kebangsaan Malaysia*. Jabatan Warisan Negara.
13. Koentjaraningrat. (2009). *Pengantar Ilmu Antropologi* (Edisi Revisi). Rineka Cipta.
14. O'ong Maryono. (2002). *Pencak Silat in the Indonesian Archipelago*. Yayasan Galang.
15. UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
16. UNESCO. (2019). *Silat. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity*.

[Type here]

17. Wan Kadir, W. A. (2000). *Tradisi dan Perubahan Norma serta Nilai di Kalangan Orang Melayu*. Penerbit Universiti Sains Malaysia.